

1.01
Prejeto 30. 10. 2009

UDK 327.39(439.5)"1880/1918"

Marko Zajc*

Velika Slovenija v panslavistični verigi (Slovenci in Južni Slovani v konceptih Bresnitz von Sydačoffa)

IZVLEČEK

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff (1868-?) je bil konservativno usmerjeni publicist, ki je pred prvo svetovno vojno videl zadnje upanje za habsburško monarhijo v prestolonasledniku Francu Ferdinandu. V zunanjepolitičnem pogledu je Sydačoff glavno vlogo monarhije videl na Vzhodu in na Balkanu. Leta 1899 je napisal knjigo o panslavistični agitaciji in južnoslovanskem gibanju v Avstro-Ogrski. Sydačoff opozarja na "habsburško breme" pri kultiviranju evropskega jugovzhoda, podobno kot je bilo pri kolonialnih silah uveljavljeno mnenje o "bremenu belega človeka", ki mora "pomagati" primitivnim ljudstvom. Jugoslovansko gibanje je imel za izpostavo panslavistične Rusije. Nosilci avstrijske ideje na Balkanu naj bi bili katoliški Hrvati, Srbom pa je pripisal protihabsburško tendenco, ki bi jo radi dosegli s pomočjo Rusije. Slovenci imajo v tej shemi negativno vlogo. Mladočeško gibanje naj bi s pomočjo Srbov pomagalo slovenskemu nacionalnemu gibanju zato, da bi vzpostavili most med južnimi in severnimi Slovani in razbili monarhijo.

Ključne besede: Avstro-ogrška monarhija, Panslavizem, južni Slovani, Slovenci, Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff

ABSTRACT

THE GREATER SLOVENIA WITHIN THE PANSLAVIST CONNECTION (SLOVENIANS AND SOUTH SLAVS IN THE CONCEPTS OF BRESNITZ VON SYDAČOFF)

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff (1868-?) was a conservatively oriented publicist, who, before World War I, saw the last hope for the Habsburg Monarchy in the Crown Prince Franz Ferdinand. In the foreign political context, Sydačoff believed that the Monarchy had a great role to play in the East and in the Balkans. In 1899 he wrote a book on the Panславist agitation and the South Slavic movement in Austro-Hungary. Sydačoff emphasised the "Habsburg burden" with regard to cultivating the European Southeast, similarly as in the colonial forces the opinion of the "burden of the white man", who had to "help" the primitive peoples, was established. He saw the Yugoslav movement as another manifestation of the Panславist Russia. The propagators of the Austrian idea in the Balkans were supposedly the Catholic Croatians, while he ascribed the Serbians with anti-Habsburg tendencies, which they wanted to accomplish with the Russian assistance. In this system Slovenians had a negative role. Supposedly The Young Czech movement, with the aid of Serbians, would assist

* Dr., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: marko.zajc@inz.si

the Slovenian national movement in order to set up a bridge between South and North Slavs and break apart the Monarchy.

Key words: Austro-Hungarian Monarchy, Panslavism, South Slavs, Slovenians, Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff

---

Lik in delo

Kdo je bil Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff? Nedvomno zanimiva osebnost. V biografskih in splošnih enciklopedijah o njem ne najdemo veliko podatkov. Še največ odkrije Deutsche biographische Enzyklopädie iz leta 1995, ki nam pove, da se je rodil leta 1868 na Dunaju v "južnoslovanski plemiški družini" in da je bil "določen za duhovniški stan". Kljub temu je študiral filozofijo in pisal gledališke kritike za časopis Wiener Morgenpost. Naslednji podatek iz njegovega življenja pa se že dotika naše teme. Potoval je po "Orientu", Rusiji in Balkanu, kjer je navezal tesne stike s srbskim kraljem Milanom Obrenovićem in bolgarskim knezom Aleksandrom. Leta 1893 ga je turški sultan obdolžil veleizdaje, zato je bil v Beogradu interniran, vendar je uspel pobegniti v Zemun, kjer je ustanovil časopis Semliner Tagblatt. Poleg velikega števila knjig in brošur, ki jih je napisal, se omenja še kot glavni urednik časopisa Balkanischen Korrespondenz in član avstrijskega generalštaba v prvi svetovni vojni.¹ Zahvaljujoč kratkemu geslu v Narodni enciklopediji iz leta 1925 izvemo, da je od leta 1896 ponovno živel na Dunaju in da je bil v času pisanja gesla "šef redaktor Balkankorrespondenz".² Kdaj je umrl, enciklopedijam ni poznano.

Kakšni so bili ideološki in politični nazori Bresnitza von Sydačoffa? Najpomembnejše načelo, ki preveva njegova dela, je avstrijski patriotizem. Zvestoba habsburški državi je zanj rdeča nit političnega delovanja. Ker se pod plaščem patriotizma lahko skrivajo različne ideje, ta podatek ne zadostuje za podrobnejšo opredelitev Sydačoffovih nazorov. Iz knjige Die Wahrheit über Habsburgs Ende, ki jo je izdal leta 1920, je razvidno, da je bil predvsem konservativno usmerjen publicist, ki je videl zadnje upanje za habsburško monarhijo v prestolonasledniku Francu Ferdinandu. Ta naj bi bil "nadmočna osebnost, na katero so se usmerili upi na boljšo prihodnost in rešitev starega cesarstva."³ V tem delu je izpostavil, da je imela monarhija v zadnjih desetletjih dva dvora - enega v Schönbrunnu in drugega v Belvederu. Rivalstvu in nezaupanju med prestolonaslednikom in njegovim ostarim, a še vedno vladajočim stricem, ki ga poudarjajo tako rekoč vsi biografi,⁴ je

¹ Deutsche Biographische Enzyklopädie, Band 2. München, New Providence, London, Paris 1995, str. 120.

² Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, I. knjiga, Zagreb 1925, str. 304.

³ Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff: Die Wahrheit über Habsburgs Ende. Leipzig 1920, (dalje Bresnitz von Sydačoff, Die Wahrheit) str. 7.

⁴ Gl. Theodor von Sosnosky: Der Erzherzog - Thronfolger. Ein Lebensbild. München, Berlin 1929, str. 116; Leopold von Chlumetcky: Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen. Berlin 1929, str. 32-35.

Sydačoff pripisoval pomembno vlogo pri "usojenem" propadu države. V državno-pravnem pogledu je bil Sydačoff, tako kot prestolonaslednik, oster nasprotnik dualizma in s tem tudi nasprotnik madžarske politike. "V Pragi in Lvovu, Zagrebu in Sarajevu, Ljubljani in Zadru," se spominja Sydačoff, "je vse zahtevalo preoblikovanje monarhije, ki bi narodom prinesla osvoboditev izpod premajhnih dualističnih spon."⁵ "Madžarska oligarhija" teh klicev seveda ni slišala in se je še bolj zavzemala za samostojnost Ogrske, ki jo je enačila z madžarsko nacionalno državo. V zunanjepolitičnem pogledu je Sydačoff glavno vlogo monarhije videl na Vzhodu in na Balkanu. Po njegovem mnenju se je monarhija po letu 1866, ko je bila izrinjena iz Nemčije, pravilno usmerila proti Vzhodu. Zaradi dvornih spletk, madžarske politike in nacionalnih sporov pa je avstrijska politika prespala usodne dogodke na Balkanu v letu 1912, ko so se "balkanski narodi združili, da bi monarhiji pred nosom zaprli vrata na Vzhod in si ga razdelili med seboj."⁶ O Sydačoffovem odnosu do Balkana in Južnih Slovanov bo več govora v nadaljevanju.

Patriotizmu navkljub je bil Sydačoff dejaven publicist, ki je na račun habsburške monarhije napisal več kritičnih besedil. Leta 1905 je v Leipzigu izdal odprto pismo, naslovljeno na prestolonaslednika, ki je bilo, sodeč po rdečem pečatu z napisom "Verboten" na izvodu in dunajski nacionalni knjižnici, v monarhiji prepovedano. Že v začetku prvega poglavja je odkrito zapisal, da se tako v monarhiji kot v tujini veliko govori o tem, da so "dnevi habsburške monarhije šteti" in da se bo sesula sama vase v trenutku, ko bo stari vladar legel k poslednjemu počitku.⁷ Prihodnost bo Avstriji zagotovljena takrat, ko bosta avstrijski patriotizem in zvestoba dinastiji spet tisti steber, na katerem bo slonela monarhija. Žalostilo ga je, da je avstrijski patriotizem po začetku dualizma omejen le na avstrijski del države. V pismu prestolonasledniku je Sydačoff odkril tudi svoje nazore o perečih socialnih vprašanjih. Po njegovem so parlament, deželni zbori in različni uradi nekakšne "oaze srečnih", ki se ne ozirajo na skrbi in potrebe navadnih ljudi, pač pa zasledujejo lastne cilje in tvorijo državo v državi. "Tukaj nekaj tisoč sitih - tam na milijone lačnih. Edini vezni člen med njimi pa sta davčni eksekutor in žandar."⁸ Predvsem pa, ugotavlja Sydačoff, se nihče v tej državi ne zanima za srednji stan, se pravi za obrtnike in manjše trgovce, čeprav je ravno ta stan tisti, ki predstavlja temeljni kamen države. Medtem ko vlada podpira veliko industrijo, je srednji stan pred dokončnim bankrotom.⁹ Obramba tega sloja nazorno kaže, da je Sydačoff zagovarjal konservativno krščansko-socialno politiko, ki je temeljila na antikapitalizmu srednjega stanu.¹⁰ Demokraciji naš pisec v načelu ni nasprotoval (zagovarjal je splošno, enako in neposredno volilno pravico), je pa bil velik nasprotnik vladavine političnih strank, ki po eni strani delujejo po "načelih brutalnega nacionalnega egoizma", po drugi strani pa skrbijo le za lastne interese. Vlade v tem smislu ne predstavljajo državnega interesa, ampak samo skupino mož, ki bi radi

⁵ Bresnitz von Sydačoff, Die Wahrheit, str. 9.

⁶ Prav tam, str. 19.

⁷ Offene Briefe an Se. Kaiserl. und Königl. Hoheit Erzherzog Franz Ferdinand den Tronfolger Oesterreich-Ungarns von Bresnitz von Sydačoff. Leipzig 1905, (dalje Offene Briefe) str. 1.

⁸ Prav tam, str. 17.

⁹ Prav tam, str. 23.

¹⁰ Andrej Pančur: Socialna misel v drugi polovici 19. stoletja. V: Preteklost sodobnosti, Ljubljana 1999, str. 27.

čim dlje ostali na ministrskem položaju.¹¹ Rešitev je pisec videl v oblikovanju velike avstrijske državne stranke, ki bi bila privlačna za pripadnike vseh narodov in bi zaznavala tako interese države kot potrebe posameznih narodov. Ta stranka bi po njegovem hitro prevladala v parlamentu in javnem življenju. Njena glavna naloga bi bila ponovno pridobiti narode za cesarja in domovino, pri čemer bi ji pomagal "pravi" avstrijski tisk. Tega bi bilo seveda treba šele ustvariti s pomočjo države.¹²

Glede na Sydačoffove nazore ni nenavadno, da se je njegovo ime v slovenskem tisku pojavilo ravno v zvezi z oblikovanjem nove, "srednje" politične stranke. Konec junija 1899 ga omenjajo Novice, in sicer v poročilu o aktualnem strankarskem dogajanju v centru države. Po novembrskih dunajskih nemirih leta 1897, ki so predstavljali samo vrhunec velike politične krize zaradi Badenijevih jezikovnih naredb za Češko in Moravsko, je 1. decembra 1897 krmilo vlade prevzel prejšnji naučni minister baron Paul Gautsch. Gautsch je omenjene naredbe revidiral in kmalu zatem odstopil. 7. Marca 1898 je cesar za novega ministrskega predsednika imenoval grofa Franza Thuna-Hohensteina. Thun je poskušal pridobiti podporo zmernih konservativnih strank, a je postalo hitro jasno, da večina nemških strank (združenih v t. i. Nemško vzajemno bratstvo) vlade ne podpira, zato je aktualno podaljšanje nagodbe z Ogrsko poskušal urediti mimo parlamenta s pomočjo člana 14.¹³ V času Thunove vlade so slovenski katoliški in liberalni državni poslanci sodelovali v okviru Slovanske krščanske narodne zveze, ki je Thunovo vlado podpirala (tako kot je pred tem podpirala Badenija in Gautscha), čeprav so bili mnogi, še zlasti Janez Evangelist Krek, razočarani nad ravnanjem vlade.¹⁴ V junijskih dneh leta 1899 je dunajsko časopisje veliko pisalo o ustanovitvi srednje stranke. Po pisanju Novic se je "govorilo, da nemška katoliška ljudska stranka se hoče ločiti od desnice in združivši se z nemškimi socialci ustanoviti novo formacijo parlamentarnih strank".¹⁵ To bi pomenilo razbitje že tako šibkega vladnega bloka. Po mnenju Slovenskega naroda so bili "opozicionalci" veseli, "saj so se nadejali, da se končno vendarle posreči razbiti desnico."¹⁶ Novice so videle v ozadju celotne zgodbe Bresnitzer von Sydačoffa: "V obče ni nihče dvomil o tem projektu, ali kmalu se je izkazalo, da nemška katoliška ljudska stranka ni s to idejo v nobeni zvezi. Njen duševni oče je razupiti židovski¹⁷ žurnalist Bresnitz plem. Židačov, ki je bil dolgo let oproda srbskega razkralja Milana, sedaj pa je iztiran iz Srbije in tudi iz Zemuna, vsled česar se je obrnil na Dunaj, da tam poskusi svojo srečo. Poskusiti jo je hotel z ustanovitvijo časopisa, kateri naj bi služil srednji stranki. /.../ Bresnitzer načrt se je pravočasno razkril in ni sedaj več povoda, baviti se s to zadevo."¹⁸

¹¹ Offene Briefe, str. 31.

¹² Prav tam, str. 48, 49.

¹³ Janez Cvirn: Razvoj ustavnosti v habsburški monarhiji (1848-1918). Ljubljana 2006, str. 190.

¹⁴ Cvirn, n. d., str. 280, 281. Helmut Rumpler: Österreichische Geschichte 1804-1914, Eine Chance für Mitteleuropa, Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie. Wien 1997, str. 510-514.

¹⁵ Novice 1899, št. 26, str. 230.

¹⁶ Slovenski narod, 26. 6. 1899.

¹⁷ O judovskem poreklu Sydačoffa avtor tega zapisa ni našel drugih podatkov.

¹⁸ Novice 1899, št. 26, str. 230.

Panslavizem in južni Slovani

Delovanje Sydačoffa na Balkanu slovenskim časopisom očitno ni bilo neznano. Prvo knjigo je izdal leta 1895 na osnovi svojega bivanja v Srbiji med letoma 1889 in 1894. Sydačoff opisuje viharne razmere na srbskem dvoru in v vrhu srbske politike po 22. februarju 1889, ko je Milan Obrenović abdiciral v korist svojega mladoletnega sina Aleksandra. Zanimajo ga predvsem spletke, vohunske zgodbe in teorije zarote. Milanov dolgoletni spor z ženo Natalijo je v središču Sydačoffovih opisov.¹⁹ Knjigo zaznamuje podatek, ki so ga novice izrazile z besedo "oproda" - Sydačoff je pisal o bivšem kralju Milanu v olepšanih tonih, še zlasti mu je bila blizu njegova avstrofilska politika.²⁰ Delo zasluži vsekakor posebno obravnavo, za kar pa na tem mestu ni prostora.

Se bomo pa v zato v nadaljevanju posvetili Sydačoffovi knjigi o panslavistični agitaciji in južnoslovanskem gibanju v Avstro-Ogrski, ki jo je izdal leta 1899. Kot smo lahko videli, se je Sydačoffov miselni tok gibal v konservativnem okviru. S tem se lepo ujema imperialistična miselnost o "kulturni" vlogi monarhije na Balkanu. Sydačoff opozarja na "habsburško breme" pri kultiviranju evropskega jugovzhoda, podobno kot je bilo pri kolonialnih silah uveljavljeno mnenje o "bremenu belega človeka", ki mora "pomagati" primitivnim ljudstvom. Prava "kultura" je lahko samo kultura omikane Evrope, ki jo v Jugovzhodni Evropi predstavljajo katolištvo, nemštvo in habsburški monarhični princip. Očala avstrijskega patriotizma, kot ga pojmuje sam, mu omogočajo relativno enostavno razlago zapletenih razmer na Balkanu. Takšen pogled dovoljuje hitro postavljanje moralnih sodb in črno-belo sklepanje o tem, kdo je dober in kdo slab.

Sydačoff je ogrodje idejnega konstrukta o južnoslovanskih razmerah razgrnil v prvem poglavju, v katerem je bralce podučil o zgodovini jugoslovanskega gibanja. To gibanje, trdi Sydačoff, se je začelo v začetku 19. stoletja, ko je hrepenenje Hrvatov in Srbov po ponovni vzpostavitvi starih držav dobilo oprijemljivejšo obliko s prvim srbskim uporom. Že od samega začetka je imelo značaj protiavstrijske propagande. Gibanje nima prihodnosti tudi zato, ker med Srbi in Hrvati, ki govorijo isti jezik, vlada oster boj za hegemonijo: "Ta spor je nepomirljiv in se bo moral končati s zmago enega naroda in podjarmljenjem drugega." Pisec ne dvomi, da bodo v tem boju zmagali Hrvati, "kajti Hrvat visoko presega Srba, tako kulturno, kot individualno. Kot pogumni vojaki ter zvesti in zanesljivi državljani in uradniki tvorijo Hrvati med južnimi Slovani enak element kot Poljaki med severnimi Slovani - najbolj zanesljivo oporo avstrijskega cesarstva in habsburškega prestola na slovanskem jugu."²¹ Hrvati imajo po njegovem mnenju zelo dobre razloge za proavstrijske sentimente. Zaradi "svoje zahodne kulture, katoliške vere in nacionalnih prizadevanj si želijo in si morajo želeti močno in mogočno Avstrijo, da bi se kulturno in nacionalno lahko razvijali /.../" Vse drugačni so Srbi. V trenutku,

---

¹⁹ Za več podatkov o zgodnjem obdobju vladavine Aleksandra Obrenovića gl. Slobodan Jovanović: Vlada Aleksandra Obrenovića. V: Sabrana dela Slobodana Jovanovića, Tom 1. Beograd 1990. Glej tudi Stevan K. Pavlović: Srbija: Istorija izza imena. Beograd 2004, str. 82-121.

²⁰ Von einen Diplomaten: Fünf Jahre am Hofe des Königs von Serbien. Leipzig 1895.

²¹ Bresnitz von Sydačoff: Die panslavistische Agitation und die südslavische Bewegung in Oesterreich-Ungarn. Berlin, Leipzig 1899, (dalje Bresnitz von Sydačoff, Die panslavistische Agitation) str. 5, 6.

ko se je izoblikovala srbska kneževina, so se habsburški Srbi usmerili proti vzhodu. Začeli so stremeti po oživitvi velikosrbskega cesarstva Carja Dušana in Lazarja. Medtem ko iščejo Hrvati rešitve znotraj habsburške države, gravitirajo Srbi proti Beogradu in Cetinju in stavijo svoje upe na rusko pomoč. Vsemogočna in vsega zmožna Rusija pa ni slepa. Komaj se je v monarhiji pojavilo jugoslovansko gibanje, že je bila na delu ruska propaganda. Ta ni počivala in je storila vse, da bi vse upe, ki so se vezali na Hrvate, predstavila kot varljive. Seveda je srbstvo "padlo ruski propagandi takoj v roke."²²

Pri tem pa je, meni Sydačoff, nehote pomagala tudi avstrijska oblast. Dejstvo, da na slovanskem jugu živijo katoliki in pravoslavni, je poskušala izkoristiti, da bi Južne Slovane izigrala enega proti drugemu in preprečila jugoslovansko zavezništvo. S tem je po njegovem mnenju naredila veliko napako. Podpirati je začela srbsko pravoslavno duhovščino, "ki se prišteva k isti veri kot ruska in ima nekultivirano in topoglavo srbsko ljudstvo povsem v oblasti". Srbski kler naj bi bil vir protiavstrijske agitacije. Dosegel je, da vsi Srbi, ne glede na to, kje živijo, sovražijo Avstrijo in sanjajo o Veliki Srbiji, "o kateri človek res ne ve, kje in kdaj je obstajala in če je na izročilu, ki ga je prevzel sedanji rod, več resnice kot poezije." Avstrija bi morala "zlomiti moč pravoslavne srbske duhovščine," ne pa da jo je materialno podpirala. "Intimnosti" med srbskim klerom in rusko propagando so se lahko nemoteno razvijale dalje.²³ Srbi so delali proti Habsburžanom tudi takrat, ko so se borili za njih. Srbski upor v letih 1848/49 proti Madžarom po mnenju Sydačoffa ni bil rezultat patriotizma, pač pa so bile na delu skriti protiavstrijski nameni, ki se na srečo niso uresničili.²⁴

Sydačoff je dobro vedel, da jugoslovanstvo zagovarjajo tudi hrvaški voditelji. Do hrvaške različice jugoslovanske ideologije je bil bolj milosten, saj jo je dojemal kot nekakšno "pohrvatenje" južnoslovanskega prostora. Josipa Juraja Strossmayerja je imel za zanesenjaka, ki je v svoji ljubezni do enotnosti jugoslovanstva naredil vse, da bi dosegel spravo med Hrvati in Srbi. Za nagrado pa je dobil le ostre napade v srbskem časopisju. To pa zato, ker si je prizadeval za združitev južnih Slovanov pod hrvaškim vodstvom s centrom v Zagrebu, medtem ko Srbi stremijo za jugoslovansko združitev s centrom v Beogradu.²⁵ Srbi na Hrvaškem niso nič boljši: "V današnji kraljevini Hrvaški so napovedali spopad tako hrvaštvu in nemštvu, kot tudi katoliški veri, ki povezuje oba naroda. Zgodovinsko hrvaško zemljo, ki je postala s pomočjo nemške pridnosti in nemške kulture obdelana in donosna, so razglasili za srbsko deželo!"²⁶ Po Sydačoffovi interpretaciji so bili naravni zavezniki Hrvatov kdo drug kot Nemci. Na hrvaškem političnem prizorišču v tem času pretirane ljubezni do nemškega elementa ni bilo čutiti, kar je moral Sydačoff glede na svojo obveščenost dobro vedeti. Nekaj let po tem, ko je knjiga izšla, je prišla na hrvaškem do izraza politika "novega kurza", ki je zagovarjala hrvaško-srbsko sodelovanje in podporo madžarski politiki, v ozadju pa je bilo prepričanje o boju proti nemškemu prodoru na vzhod.²⁷ Glede na to, da je bil Sydačoff blizu

²² Prav tam, str. 9.

²³ Prav tam, str. 10, 11.

²⁴ Prav tam, str. 14.

²⁵ Prav tam, str. 20, 21.

²⁶ Prav tam, str. 22.

²⁷ Rene Lovrenčić: *Geneza politike "novog kursa"*. Zagreb 1972, str. 268-273; Nikša Stančić: *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb 2002, str. 198, 199.

krščansko-socialnim idejam, velja pripomniti, da je bil prelom 19. in 20. stoletja na Hrvaškem čas izoblikovanja političnega katolicizma. Stjepana Korenića, enega izmed ideologov katoliškega hrvaštva, je močno impresioniral razvoj nemškega katoliškega gibanja. Kar ne pomeni, da ga je privlačil nemški predznak, ampak način organizacije in pomen socialnega vprašanja.²⁸

Slovenci v panslavistični zaroti

A ker je bil Sydačoff človek, ki je imel pred očmi politične razmere v celotni monarhiji in širšo geopolitično perspektivo, se pri interpretaciji panslavizma na Balkanu ni zadovoljil s srbsko-hrvaškim antagonizmom. V pripoved je na spektakularen način vključil najbolj glasne Slované v avstrijski polovici monarhije. Mladočeško gibanje je imelo po njegovem pomembno vlogo tudi na Balkanu. Seveda ne pozitivno: "Med megalomanijo mladočehov in megalomanijo Srbov obstaja neke vrste duhovna sorodnost. To je tudi razlog, zakaj se mladočehi vedno postavijo na stran Srbov proti Hrvatom."²⁹ Še več, Sydačoff je prepričan, da bi lahko govorili o pravi srbsko-češki koaliciji. Dokaz za to naj bi bili Slovenci: "Slovensko gibanje, ki je bilo sredi stoletja še v pleninah, so srbski in mladočeški agenti zato prignali do takšnih višav, ker predstavlja vezni člen med panslavističnimi Srbi na jugovzhodu in panslavističnimi mladočehi na severovzhodu. Vezni člen, ki naj bi dopolnil panslavistično verigo, s katero hoče mladočeška blaznost stisniti Avstrijo."

Slovenski nacionalizem ima v Sydačoffovih konceptih velepomebno vlogo. V nadaljevanju knjige je problematiki slovenskega gibanja in njegovih "močnih divergenc" posvetil veliko prostora. V poglavju o rusko-pravoslavnem gibanju za spreobrnitev med južnimi Slovani imajo določeno vlogo tudi Slovenci. Naš teoretik je najprej razložil, kaj si misli o starih avstroslavističnih težnjah, ki predvidevajo slovansko in katoliško Avstrijo kot protiutež pravoslavni Rusiji. Po tem nazoru, trdi Sydačoff, so Nemci za Avstrijo nezanesljiv argument, ki gravitira k protestantski Nemčiji. Seveda je takšne teze v celoti zavrnil. Avstrijski Nemci so po njegovem najbolj trdna opora monarhije. Poleg tega je očitno, da gre za navadne laži, saj so tisti, ki propagirajo slovansko solidarnost, obenem tudi podporniki ruskih protidržavnih in protikatoliških želja.³⁰ V želji po oblikovanju panslavistične cerkve naj bi obstajali načrti za pravoslavno propagando med Hrvati in Slovenci. Po Sydačoffovih informacijah "je bila v različnih slovenskih krajih na delu skrajno intenzivna agitacija za odvrnitev Slovencev od Katoliške cerkve in kaže, da je v kratkem času dosegla precejšnje uspehe." Prebivalci "velike kranjske občine Unterloitsch"³¹ naj bi bili tik pred prestopom v pravoslavno vero, kar se je poskušalo prikriti kot običajen spor z ljubljanskim knezoškofijskim ordinariatom. V trenutku, ko se je

²⁸ Mario Strecha: *Katoliško hrvatstvo*. Zagreb 1997, str. 71, 72.

²⁹ Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 22.

³⁰ Prav tam, str. 50-53.

³¹ Toponim Unterloitsch je nemško ime za Dolenji Logatec, del sedanjega Logatca (*Algemeines Verzeichnis den Ortsgemeiden und Ortschaften Oesterreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. dezember 1910*, Wien 1915, str. 143). Postavlja pa se vprašanje, ali je imel Sydačoff kljub drugačnemu imenu v mislih znano afero iz leta 1889, ko so se "v Podragi na Vipavskem, pod vodstvom izobraženih in liberalno usmerjenih vaščanov, odločili, da bodo z odpadom od katolištva in prestopom v pravoslavje izsilili župnijsko samostojnost". Gl. Jože Možina: "Odpad k pravoslavju, to je k razkolništvu". V: *Zgodovina za vse*, 1996, št. 2, str. 22.

med Slovenci zaslila parola "Los von Rom", trdi Sydačoff, so se v slovenskem taboru začele dogajati nenavadne stvari. Med konservativnimi in radikalnimi Slovenci so se pojavila globoka nesoglasja. Ta nasprotja naj bi bila posledica "dejstva", da so se konservativnemu slovenskemu elementu odprle oči zaradi prodora pravoslavne propagande. Vodstvo slovenskega gibanja je bilo do pred kratkim skoraj izključno v rokah katoliških duhovnikov in "domačega katoliškega plemstva". Šele v zadnjem času so se pojavili radikalni tokovi. Dokler so gibanje vodili konservativci, je bilo (tako kot hrvaško nacionalno gibanje) trden branik avstrijske ideje in sovražnik panslavizma. "Radikalno gibanje med Slovenci sovraži Nemce prav tako močno kot Srbi in Čehi. Katoliško cerkev ima za cerkev južnih Nemcev in se bori proti njej." Poleg tega si slovenski radikali prizadevajo za združitev vseh Slovanov pod eno vero in oblikovanje velike jugoslovanske države.³²

Sydačoff je interpretiral slovenski liberalno-klerikalni spor v skladu s svojimi geopolitičnimi izhodišči. Političnemu katolicizmu med Slovenci je pripisal avstrijskopatriotski značaj, kar je vsekakor ustrezalo resnici. A njihov avstrijski patriotizem je bil kljub temu nekoliko drugačen. Jugoslovanska miselnost slovenskega katoliškega tabora, ki je bila v glavnem usmerjena k sodelovanju s katoliškimi Hrvati, se ni pretirano tepla z Sydačoffovimi pogledi. Bolj problematično je njegovo poudarjanje navezave med nemštvom in katolištvom. Po njegovem mnenju so se Hrvati in Slovenci pod konservativnim vodstvom čutili bolj ogrožene od pravoslavja kot od nemštva.³³ Očitno je, da je poskušal slovenskemu katolicizmu pripisati naklonjenost do Nemcev, kar je bilo daleč od resnice. Ne nazadnje je v letih 1896-1907 na Kranjskem vladala nemško-(slovensko)liberalna koalicija, ki so jo pripadniki Katoliške narodne stranke napadali kot narodno izdajstvo liberalcev.³⁴

Vatroslav Oblak - panslavistični agent

Velik del knjige je Sydačoff namenil opisu panslavistične agitacije v Južni Ogrski, na Hrvaškem in v Dalmaciji, ki so jo po njegovem (kar ne preseneča) vodili srbski agenti in pravoslavna ruska propaganda. Kar se tiče Slovencev ga je skrbelo, da hodi slovensko gibanje vse bolj po srbskih poteh. Kot pobudnika in vodjo slovenskih panslavističnih radikalcev je identificiral umrlega jezikoslovca Vatroslava Oblaka. Oblakov pogreb³⁵ v Celju 17. aprila 1896 je označil za "panslavistično norost, usmerjeno proti nemškemu značaju mesta" ter "demonstracijo Slovencev in mladočehov". Avstrijsko-nemški tisk se je, pravi Sydačoff, takrat posmehoval, kdo sploh je ta Oblak, ki ga Slovenci tako častijo. Njemu se Oblakovo čaščenje ni zdelo smešno, pač pa izjemno nevarno. Slovenci so si po njegovem jezik šele nedavno "skonstruirali" iz čeških, srbskih in hrvaških elementov. Ideja "Velike Slovenije" je (svoji smešnosti navkljub) zaživela šele takrat, ko je Vatroslav Oblak odkril, da so Slovenci severno srbsko pleme, ki bi moralo sprejeti

³² Bresnitz von Sydačoff, Die panslavistische Agitation, str. 68, 69.

³³ Prav tam, str. 69.

³⁴ Dragan Matić: Nemci na Kranjskem. Ljubljana 2002, str. 299.

³⁵ France Vidic je v Ljubljanskem zvonu zapisal, da je bil Oblakov pogreb "sijajen, vreden pokojnikovnega imena". Gl.: Fr. Vidic: Dr. Vatroslav Oblak. V: Ljubljanski zvon, 1896, str. 312.

pravoslavje, pisati v cirilici in se vključiti v bodočo Veliko Srbijo. To je razburkalo srca slovenske mladine z radikalnimi protidržavnimi idejami. "Oblak je bil duša gibanja. Propagiral je tudi združenje severnih in južnih Slovanov v skupnem boju proti avstrijskim Nemcem."³⁶

Teze, ki jih je Sydačoff pripisoval "svojemu" Vatroslavu Oblaku, so daleč od znanstvenih tez zgodovinskega Vatroslava Oblaka. Nadarjeni jezikoslovec, ki je že za časa svojega kratkega življenja užival sloves priznanega strokovnjaka za južno-slovansko dialektologijo, je v manj kot desetih letih napisal okoli 150 jezikoslovnih razprav. Da bi dokazal makedonski izvor stare cerkvene slovanščine (v nasprotju s panonsko teorijo,³⁷ ki sta jo izoblikovala Jernej Kopitar in Fran Miklošič), je v letih 1891/92 kot štipendist raziskoval narečja severno od Soluna.³⁸ Oblak je bil človek znanosti in ne politike, vendar se zaradi svojega področja raziskovanja politiki ni mogel izogniti. Makedonsko vprašanje je bilo po letu 1878 eno izmed najbolj vročih problemov na Balkanu. Grčija, Bolgarija in Srbija so odkrito razglašale ozemeljske težnje po turški Makedoniji. Še zlasti Srbija in Bolgarija, ki sta si prizadevali za dostop do Egejskega morja, sta pri svojih zahtevah uporabljali tudi etnografske argumente. Oblak se je zlorabe jezikoslovja v nacionalnopolitične namene dobro zavedal in jo tudi ostro zavračal.³⁹ V njegovi korespondenci je za to veliko primerov. V pismu mentorju Vatroslavu Jagiću z dne 9. februarja 1892 se je sarkastično norčeval iz "Karte srpskih zemalja", ki jo je izdala srbska Omladina: "Vprašanje glede pozicije macedonskih narečij je že srečno rešeno, in jaz bi se lahko vrnil domov. /.../ V celi Makedoniji, zapadni Bolgariji s Sofijo, da celo še v Rodopih so samo Srbi! Da se ta velikosrbska pokrajina bolje zaokroži, se ji privže še iztočna polovica Kranjske in vztočni deli Južnega Štajerja! /.../ Obžalovati moramo, da imajo Srbi tako vseučiliško mladež, ki se nič ne uči in nič ne ve."⁴⁰

Bolehni Oblak je imel v Makedoniji veliko težav. V razgretih mednarodnih razmerah je bil avstrijski učenjak, ki je delal na terenu, turškim oblastem izjemno sumljiv. Ko se je spomladi 1892 končno odpravil v notranjost, so ga turške oblasti aretirale kot avstrijskega vohuna. Po nasvetu avstrijskega vicekonzula je po izpustitvi iz pripora zapustil Makedonijo in se vrnil na Dunaj. Tu se je moral otepati očitkov tiska, da je v Makedoniji v resnici deloval kot panslavistični agent.⁴¹ Po drugi strani pa naj bi, po pričevanju samega Oblaka, "različni ruski listi celo po uvodnih člankih to afero razpravljali in trdili, da sem od avstr. vlade bil poslan, da pripravljam maced. Bulg. k ustaji!!".⁴²

Sydačoff je lahko brez posebnih naporov izvedel za Oblakovo makedonsko potovščino iz nemškega časopisja, kar mu je dalo dovolj gradiva za polet na krilih bogate, a paranoične domišljije. Vatroslav Oblak naj bil goreč zagovornik Velike

³⁶ Bresnitz von Sydačoff, Die panslavistische Agitation, str. 101.

³⁷ Marko Zajc: Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in začetku 20. stoletja. Ljubljana 2006, str. 29, 95.

³⁸ Enciklopedija Slovenije, 8. Ljubljana 1994, str. 58.

³⁹ Janez Cvirn: "To so dvonoge, kričeče in smrdljive bestije": Oblakovo potovanje v Makedonijo (1891/2). V: Acta Histriae, 2009, št. 1-2, (dalje Cvirn, Oblakovo potovanje) str. 114, 115; Dragan Taškovski: Rojstvo makedonskega naroda. Ljubljana 1968, str. 144, 145.

⁴⁰ Fr. Vidic: Dr. Vatroslav Oblak v Makedoniji. V: Ljubljanski zvon, 1897, str. 86; Cvirn, Oblakovo potovanje, str. 121.

⁴¹ Cvirn, Oblakovo potovanje, str. 120.

⁴² Fr. Kotnik: Pismo Vatroslava Oblaka Gregorju Einspielerju. V: Dom in svet, 1914, str. 132.

Srbije, ki bi zavzemala obsežno ozemlje od Makedonije do Štajerske. Potoval naj bi v Beograd, da bi na Balkanu agitiral za uresničenje svoje ideje. V Srbijo naj bi prinesel poleg načrta o ustanovitvi velikosrbske države s pomočjo Slovencev tudi različna priporočilna pisma. Npr.: pismo ruskega veleposlanika na Dunaju, pismo srbskega politika in novinarja Jaše Tomića in seveda priporočilno pismo mladočeškega časopisa *Národní listy*. Oborožen s pravimi panslavističnimi priporočili naj bi Oblak pri srbski vladi in ruskem veleposlaništvu dobil priporočila za potovanje v Makedonijo, kjer naj bi "razvil skrajno hudo propagando." Zaradi stalnega občevanja z "notorično znanimi panslavističnimi agenti v Makedoniji" naj bi začel vzbujati sum pri turških oblasteh, ki so ga končno aretirale. Zaradi intervencije Avstro-Ogrske so Oblaka spustili na svobodo, vendar je moral takoj zapustiti Turčijo. S tem pa naj ne bi izgubil veselja do panslavistične agitacije. Nasprotno. Z dvojno vneto se je lotil širjenja veleizdajalskega evangelija. Oblak naj bi razširil in utrdil med slovenskim ljudstvom "prepričanje, da bi se lahko vse to doseglo samo s pomočjo Čehov, ko bodo združeni Slovani premagali avstrijske Nemce".⁴³

Sydačoff se je pozabaval še z idejo "velike Slovenije", ki pomeni po njegovi interpretaciji združitev Koroške, Kranjske, Štajerske in Dalmacije (!) v kraljestvo Slovenijo, ki bi imela svoj deželni zbor in bi bila z Avstrijo povezana samo s skupno vojsko in financami. Kdor meni, da je to končni cilj gibanja, opozarja Sydačoff, se globoko moti. "Velika Slovenija" bi bila samo etapa na poti uresničitve Oblakovih blodnih idej. Najprej bi se Slovenci v tej tvorbi spravili na kranjske, štajerske in koroške Nemce in jih s pomočjo dalmatinskih Srbov slavizirali. K svojim namenom bi pritegnili tudi dalmatinske Hrvate. Nato bi nekaj časa prenašali avstrijski jarem, to pa samo zato, da bi se gospodarsko okrepli in v miru pritiskali na Nemce. Končno bi se uprli Avstriji in pridružili Srbiji. Zavezništvo med Slovenci in Srbi je po njegovem več kot očitno: "Vprašajmo se, zakaj nihče v slovenskem taboru, pa naj bo radikalen, liberalen ali konservativen, ne obsodi blaznih idej o ustanovitvi Velike Slovenije, ki povsem jasno pomenijo državi sovražno aktivnost?" Slovenci po njegovem povsod napadajo tiste elemente, ki so temelj avstrijske državne ideje. Na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem so to Nemci, v Dalmaciji (!) pa naj bi se Slovenci borili proti Hrvatom. Nauk, ki bi ga morali avstrijski državniki potegniti iz te zgodbe, je naslednji: uspešna avstrijska oblast v južnih deželah lahko temelji samo na Nemcih, Hrvatih in Italijanih.⁴⁴

Sklep

Knjigo o panslavistični agitaciji pri južnih Slovanih je Sydačoff sklenil s poglavjem o tem, kdo stoji na čelu panslavistične hidre. Ni nenavadno, da si je pri svoji teoriji zarote za "velikega mojstra" izbral Konstantina Petroviča Pobedonosceva (1827-1907), konservativnega ruskega politika in pravnika, ki je bil po letu 1880 direktor svete sinode, se pravi posvetni vodja Ruske pravoslavne cerkve s statusom ministra.⁴⁵ Sydačoff ga je razglasil za "vodjo celotne panslavistične Ru-

⁴³ Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 102-103.

⁴⁴ Prav tam, str. 104-105.

⁴⁵ Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon, Band VII (1994) Spalten 764-766 Autor: Wolfgang Heller, povzeto po spletni izdaji na <http://www.kirchenlexikon.de>.

sije".⁴⁶ Po mnenju raziskovalca panslavističnih idej Hansa Kohna Pobedonoscev ni bil panslavist, ampak ruski nacionalist, ki se je zavzemal za integralni ruski nacionalizem na temelju državne Pravoslavne cerkve. Utopija o Moskvi kot tretjem Rimu in ruskem univerzalnem poslanstvu naj bi bila tuja "njegovi hladni birokratski naravi". Pod vladavino carja Aleksandra III. je Pobedonoscev stremel k rusifikaciji neruskih ljudstev, vključno z Ukrajinci, Belorusi in Poljaki.⁴⁷

V avstrijsko-nemški publicistiki poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja so Slovenci redko samo Slovenci. Po navadi so na negativni, pozitivni ali nevtralni način prikazani kot del večje slovanske ali jugoslovanske celote. V istem obdobju slovenska publicistika na vsakem koraku poudarja slovensko (jugo)slovanstvo. Zanimivo je, da avstrijski Nemci postavljajo Slovence tja, kamor so se postavljali sami. S to razliko, da jim (ne sicer vedno, ampak dovolj pogosto) kot Slovanom odrekajo samostojnost in jih pojmujejo kot maso, ki jo nemški duh mora kultivirati. Nemški časopisi in brošure so imeli določeno vlogo pri oblikovanju samopodobe nosilcev slovenskega nacionalizma. Sydačoffove teze o vlogi Slovencev so nastale na podlagi uveljavljenih stereotipov o majhnih slovanskih narodih v nemško-avstrijski publicistiki, ki so jih sprejemali tako liberalni kot konservativni pisci. Sydačoff je te stereotipe dopolnil in jih na izviren način vključil v globalno teorijo panslavistične zarote.

Marko Zajc

THE GREATER SLOVENIA WITHIN THE PANSLAVIST CONNECTION (SLOVENIANS
AND SOUTH SLAVS IN THE CONCEPTS OF BRESNITZ VON SYDAČOFF)

S u m m a r y

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff (1868-?) was a conservatively oriented publicist, who, before World War I, saw the last hope for the Habsburg Monarchy in the Crown Prince Franz Ferdinand. In the foreign political context, Sydačoff believed that the Monarchy had a great role to play in the East and in the Balkans. According to him, the Monarchy after 1866, when it was pushed from Germany, correctly oriented itself towards the East. His first book was published in 1895 and was written on the basis of his life in Serbia between 1889 and 1894. Sydačoff describes the tumultuous situation in the Serbian Court and among the Serbian political elite after 22 February 1889, when Milan Obrenović abdicated in favour of his underage son Alexander. He is especially interested in intrigues, spy stories and conspiracy theories. In 1899 he wrote a book on the Panslavist agitation and the South Slavic movement in Austro-Hungary. Sydačoff emphasised the "Habsburg burden" with regard to cultivating the European Southeast, similarly as in the colonial forces the opinion of the "burden of the white man", who had to "help" the primitive peoples, was established. He saw the Yugoslav movement as another manifestation of the Panslavist Russia. The propagators of the Austrian idea in the Balkans were supposedly the Catholic Croatians, while he ascribed the Serbians with anti-Habsburg tendencies, which they wanted to accomplish with the Russian assistance. He was more merciful towards the Croatian version of the Yugoslav ideology, which he saw as a kind of a "Croatisation" of the Yugoslav territory. According to Sydačoff's interpretation, Germans were natural allies of Croatians. In this system Slovenians had a negative role. Supposedly The Young Czech movement, with the aid of

---

⁴⁶ Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 106.

⁴⁷ Hans Kohn: *Die Slawen und der Westen: Die Geschichte des Panslavismus*. Wien, München 1956, str. 190-191.

Serbian, would assist the Slovenian national movement in order to set up a bridge between South and North Slavs and break apart the Monarchy. Sydačoff identified the linguist Vatroslav Oblak, who died young and was known to have carried out research in Macedonia, as the initiator and leader of the Slovenian Panslavist radicals. Sydačoff's theories about the role of Slovenians were formed on the basis of well-established stereotypes about small Slavic nations of Austrian German journalism, accepted by liberal as well as conservative writers. Sydačoff built on these stereotypes and integrated them, in an original way, into a global theory of the Panslavist conspiracy.